

Tizenhetedik évfolyam.

1903.

3. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos :

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája
1903.

TARTALOM.

- Az örmény kereszt.* — Harmincznégy ábrával van illusztrálva.
— Irta: Merza Gyula.
- Az örmény nemzetiség büszkesége.* — Ákrostikon. — Kritsa Klárától.
- Összehasonlító nyelvészet.* — Dr. Patrubány Lukácstól.
- Carlier Emilia.* — Egy hős asszony naplója. —
- Utazás.* (Költemény örményül). — Patrubány Lukácstól.
- A magyarországi örmények ethnographiája.* — Tizenkilenczedik közlemény. — Irta Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Magyar grófné — örmény hercegné.
Az iszmidí temetőben.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

A párizsi keleti élő nyelvek iskolája.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A lakodalmak napja.
Állatkiviteli forgalmunk.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Carlierné becsületrendje.
Orosz hitvallású örmények.

o o o

AZ „ARMENIA“ ELŐFIZETÉSI ÁRA: Egész évre 8 korona, fél
évre 4 korona, egyes szám ára 80 fillér.

AZ ÖRMÉNY KERESZT.

(ԽԱՁ ՀԱՅԵՐԷՆ)

IRTA: MERZA GYULA.

I.

A mi a mohamedánizmusnak a félhold, ugyanaz a keresztény világnak a kereszt jelvénye. Tulajdonképen egyszerű szimbolum ez, mely a keresztény vallás megalapítójának, Jézus Krisztusnak a keresztrefeszítése óta mint egy szent embléma a világ összes keresztény népei előtt tiszteletet vívott ki.

Nagy-Konstantin óta megszűnvén a gyalázat jelképe lenni, a kereszt hatalmába keríti az egész keresztény társadalom kulturéletét.

Mint Krisztus nemzetközi monogramja elfoglalja helyét a zászlókon, fejedelmi jelvényeken és érmeken s ezzel mintegy az Isten kegyelméből való uralkodást dokumentálja.

Föltűnik a templomtornyokon, sőt ebben az alakban kezdik építeni nemcsak az oltárokat, hanem az istenházait is. Tertullianus már megemlékezik a keresztvetésről.

Kezdetben ugyanis a hüvelykujjal a homlokra a görög keresztet vonták, majd a VI. században ugyanígy a száját és a mellett is keresztjellel illették s ezt germán keresztvetésnek is nevezik a gondolat, beszéd és cselekvés följajlásával.

A VIII. században terjedt el a latin keresztvetés a homlok, mell, bal és jobb váll keresztalakban való érintésével.

A nyugati keresztények a kereszt haránt-vonalát balról jobbra, a keletiek pedig megfordítva, jobbról balra vetik.

Maga Aranyszájú-Szent-János, a kereszt egyik legnagyobb tisztelője bizonyítja, hogy a keresztet nemcsak homlokdíszül viselik az uralkodók, hanem nők és férfiak magukon és használati tárgyaikon; háztetőkön, szabadban, hajókon és szigeteken, könyveken és fegyvereiken egyaránt a kereszt uralkodik.

Az élet minden fázisán át önkéntelenül mindenütt szemtől-szembe találkozunk maiglan is a Megváltás e közel kétezer éves emlékjelével, melynek égisze alatt az emberbaráti intézmények egész sora működik.

Emitt a vigasztalás, amott a méltóság jelvénye; az érdem jutalmául is keresztet szoktak osztogatni, egyszóval ez a bennünket a bölcsőtől a koporsóig elkísérő szent szímbolum oly universalis jelleggel bír, hogy azt ma már senki se tagadhatja, sőt más vallásjelekkel összehasonlítva, a mai kereszt olyan motívumokból látszik kialakultnak, hogy annak formájában minden nemzet többé-kevésbé ismerős vonásra lel.

A legtöbb nép írás-, szám- vagy hangjegyei közt föltalálható, nemkülönben némely tudományos műveleteknél vagy ipari jelzéseknél is meghonosult.

Az írás nem tudók már a VI. század óta a kézvonás hitelül használják, a püspökök ma is nevük elé írják, sőt hajdan már az V. században az uralkodók pecsét vagy névalírás helyett is különböző színű keresztrel hitelesítettek okirataikat, pl. a görög császárok a keresztet veres tintával (eucaustum), a bizánczi császári hercegek ellenben zöld tintával, míg a normann hódítás előtti angol királyok arany-tintával irták.

Különösen a kereszt és a félhold kölcsönös küzdelmei úgy az emberi társadalomban, mint hajdan a hadjáratokban, ma is világszerte két homlokegyenest ellenkező erkölcsi világnézetnek, illetve irányzatnak a képviselői, melyek egymást hol fanatizmussal, hol kulturális fegyverekkel igyekeztek meghódítani.

Ezt czélozták az úgynevezett keresztesháborúk is.

Azonban az emberbaráti intézmények és a kultúra terén ma már minden felekezeties színezettől eltekintve a kereszté a diadal, mert az izlám távolról sem képes a civilizáció ösvényein annyi fényes példát és eredményt felmutatni, mint a kereszténység s ennek első soraiban a katolikus egyház.

Már pedig a kereszténység fogalmában benne foglaltatik a kereszt jelentősége is, mint a melytől az nevét nyerte. Minthogy tehát a két fogalom egymással szoros kapcsolatban áll, a keresztényfelekezetek egymás közötti viszonyainak a tanulmányozásánál a kutató figyelmét el nem kerülheti a kereszt alakjának az a sokfélesége, mely az egyes népfajoknál és rítusoknál ma is fönmaradt.

Sőt hogy a kereszt alakja országoként, korszakoként és egyéb körülmények szerint is különböző volt, maga Seneca is bizonyítja, irván: „Cruces non unius quidem generis . . . alii brachia patibulo explicuerunt.“

Hajdan a kereszt alatt a rómaiak is szégyenfát (arbor, lignum infelix) értettek, a mennyiben az állítólag pun-phöníciai eredetű *cruce* szó náluk is előbb oszlopot jelentett. Ezen végezték ki a gonosztevő rabszolgákat, mely halálbüntetés Cicero szerint „servitutis crudelissimum teterrimumque supplicium“ volt. Eredetileg egy hosszabb egyenes fa volt, melyre az összekötözött elíteltet kinyujtott karokkal fölszegezték avagy egyszerűen karóba huzták.

A halálbüntetés e neme a Kelet legvérengzőbb népétől, az asszyroktól ered, kiktől a többi népek is átvették.

Igy maczedoniai Nagy-Sándor Fenicziában Tirus bevételénél 2000 embert szögeztetett keresztre, nemkülönbethome palesztinai város diadalmas ostrománál I. Sándor Jannaeus, Judea királya 800 zsidó foglyot ítelt keresztthalálra. Nagy-Konstantin római császár itáliai hadjárata alatt, ki Byzánczot is elfoglalván, azt saját nevével Konstantinápolynak nevezette, 312-ben Kr. u. Róma mellett vívott döntő csata előtt — a hagyomány szerint — égő kereszt tűnt fel a láthatáron ezzel az ismert felirattal: „E jelben fogsz győzni!“

Más verzió szerint a kereszt hadi jelvény egyenesen az égből hullott volna alá, melyet Konstantin hadi

zászlóul használván, a Maxentiustól vezetett pártütök felett fényes győzelmet aratott.

Különben az arany-koszorú közé foglalt keresztjel méltán kiszoríthatta a „labarum“ néven ismert ősi hadijelvényről az ezeréves római sást, mert pl. ó-asszír királyképeken ez a „világközepét“ szimbolizáló jel, már mint a mellen viselt uralkodói jelvény látható. Persze Nagy-Konstantin hálából már mintegy 320 táján, vagyis uralkodása 13-ik évében, tehát még jóval megkereszteltetése előtt a keresztrefeszítést eltörölte, sőt azt is elrendelte, hogy a rabszolga homlokára keresztbélyeget ne égessenek.

Ezechiel szerint ez a jel a *t* betűnek felelt meg, melyet Mesa, moabit király Kr. e. a 897. évből nemrég föltalált oszlopfelírása, továbbá a makkabeus korszak érmei Kr. e. 160—100 évekből szintén igazolják. Ezekhielnél olvassuk ezt a kitételt: „Sigma thau super frontem virorum gementium et dolentium“, mely azt jelenti, hogy mintegy nyilvános megbélyegzésül a *t* alakú jelt használták. Ez azt is bizonyítja, hogy már Ezechiel idejében a héber *t* betűt, melyet a szent atyák *signum filii hominis*-nak magyaráznak, kereszt-alakban írták.

Ehhez hasonló jelek a hieratikus írásban is előfordulnak, pl. az indiai buddhisták a svastika-keresztet, mely a fizikából ismert Segner-féle kerékhez hasonlít, a keleti paradicsom jelzésére használják.

Amerika őslakóinál pedig a vízszintes vonal az égboltot, a függélyes pedig az aláhulló esőt ábrázolván, az e kettőből összetett jel az esőisten jegyüül tekintendő.

Sokan a zsidóknál a Veres-tengert két részre osztó Mózes-veszejében, mely „Virga Dei“ néven említetik, a kereszt-típusát vélik föltalálni, míg az egyiptomi szent vésetek magyarázói e jel ősi nyomait az életadó Oziris szimbolumaiban keresik.

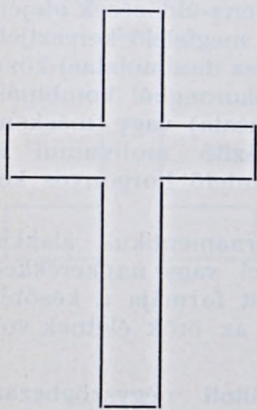
Ma már a kereszt fogalma alatt két egymást szögben átmetsző vonalat képzelünk. Még pedig mielőtt ilyené fejlődött volna a kereszt, az egyenes bitófából vagy gyalázat-oszlopból, (*crux simplex*) az úgynevezett Szent-Antal-kereszt keletkezett, a mennyiben ezt két fából

rótták össze t. i. az egyik gerendát (antenna, patibulum) vízszintesen a másik végére illesztették.

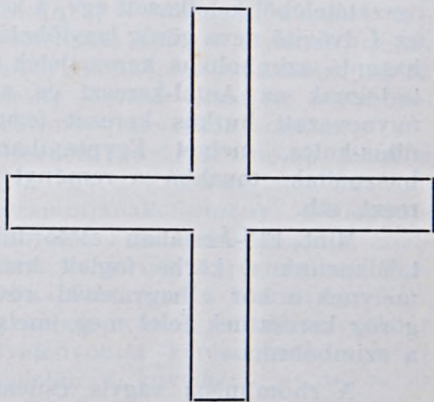
Ebből alakult azután a felső gerendának lejjebb való helyezésével a görög kereszt, melynek mind a négy karja egyenlő hosszú.

Továbbá a latin vagy római kereszt úgy jött létre, hogy a rövidebb haránt-gerendát a hossz-gerenda felső harmadához erősítették.

Ezt nevezték *crux immissanak*, mint a minőre állítólag Krisztust is fölfeszítették, az egyptomi vagy Antonius-kereszttel szemben, mely *crux commissa* nevet visel.

Latin kereszt.

Görög kereszt.

Tényleg, ha a T alakú Antal-kereszt fölé képzeljük a hagyomány szerint Pilátustól a fölfeszített Megváltó feje fölé tétetett feliratos táblát, akkor a kereszt-alak is megváltozik a *crux immissa* javára.

Az előbb Y majd X alakú András-keresztben kívül, továbbá a fölfordított Szt-Péter-, vagy oldalt döntött Fülöp-kereszttől eltekintve, a haránt-szarak szaporítása és különböző elhelyezése szerint keletkeztek a kereszt többi ismert változatai. Ilyenek többek közt a lotharingiai és pátriárkai kettős kereszt, melyek abban különböznek egymástól, hogy előbbinél a haránt-gerendák egyenlő hosszúak, míg

utóbbinál az alsó haránt-gerenda a felsőnél hosszabb s ez a magyar királyi apostoli keresztnek is az államczímerben használt alakja.

A pápai keresztnek három, fokozatosan növekvő haránt-karja van; ebből látszik mintegy vetélkedve kifejlődni az orthodox vagy orosz kereszt, mely tulajdonképpen nem egyéb, mint a görög kereszt, csakhogy annak felső és alsó karját még két egyenlő hosszú, de rövidebb vonal metszi középen át, miáltal hármaskeresztté válik.

Az orosz- és András-kereszt kombinációi is ismertek. Az András-kereszt (*crux decussata*) és a Iota összetételéből keletkezett egy, a keresztény-üldözések idején az Üdvözítő neve görög kezdőbetűinek megfelelő keresztjel, hasonló szimbolikus keresztjelek (*cruces dissimulatae*) közé tartoznak az Antal-kereszt és a napkorongból kombinált úgynevezett hurkos kereszt (*crux ausata*) vagy másként nilus-kulcs, melyet Egyiptomban díszítő motívumul is használtak, továbbá a reményt föltüntető horgonyos kereszt, stb.

Mint Elő-Ázsiában előforduló ornamentikus alakkal találkozunk a körbe foglalt kereszttel vagy napkerékkel, melynek a kör elhagyásával rövidített formája a későbbi görög keresztnek felel meg, mely jel az örök életnek volt a szimbóluma.

A rhombusos vagyis csúcsra állított négyszögbezárt kereszt (*crux rhombo inclusa*) is előfordul. A jobbára csak heráldikai jelentőségű különböző élű és ismétlődő kereszt alakzatoktól eltekintve, a nyolczágú máltai vagy a görög és András-keresztek egyesítéséből származott csillag alakú, illetve összetett kereszt (*crux composita*) fősorolásával elérkeztem ahhoz a kereszt-alakhoz, melynek ezúttal leendő fölújítása nemcsak az örménység, hanem bizonyára minden keresztény ember, sőt az egyházi régészek érdeklődésére is számot tarthat. Ez pedig az úgynevezett örmény kereszt.

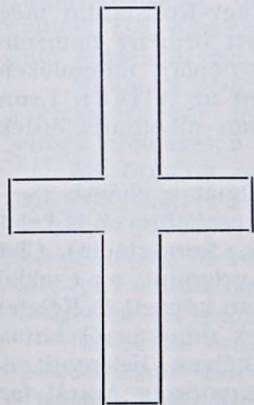
Szinte magam elé képzelem a kérdőjellé változott arcokat, hogy hát ilyesmi is léteznék? De szerencsésnek fogom érezni magamat, ha a keresztről általában elmondott

bevezetés után, az alábbiakban e fölvetett kérdésre kielégítőleg megfelelhetek.

II.

Velence közelében fekvő szentlázárszigeti Mechitharista-kolostor ritka-becsű örmény muzeumában van az a régi evangéliumos könyv, melynek művészi kivitelű ezüst kapcsos tábláján egy addig előttem ismeretlen kereszt-alak ragadta meg figyelmemet.

Majd ugyanazt a formájú keresztet láttam a Hürmüz György érseki pecsétjén, végre pedig a „Pénáscháhig párarán“ (= *Բանահարթիկ քանարան*, t. i. örménylakta vidékek lexicona) czimű munka czimképén bukkantam reá az örmény szellem Géniusza körül csoportosuló műemlékek sorában.

Örmény kereszt.

ՅԻՓ volt olvasható. Ebből a fentiek alapján arra véltem következtetni, hogy vajjon nem-e a kereszt-alak is eltérő a latintól az örmény liturgiában?

Az itt-ott hallott ellentmondó vélemények nem tévesztettek meg, hiszen pl. az örmény nemzeti színek kérdésében is a legtöbb örmény ember tétovázik, míg végre a vörös színnel megállapodik, holott ez az 500 év óta nemzedékeken át meghonosodni látszó köztudat nem egyéb, mint a török uralom félholdas vörös zászlajának a behatása, melyet nagy ünnepeken még az örmény

szerzetesek is kitűznek szt-lázár-szigeti kolostoruk ormára. S habár alig van valami kézzel fogható biztos adat az örmény színek igazolására, mégis némi hagyomány megszentelte ős jelek arra vallanak, hogy az örmény trikolor: f e h é r - v ö r ö s - z ö l d, mely hitemben egy konstantinápolyi örmény pap is megerősített.

Igy kezdett bennem gyökeret verni az a hiedelem is, hogy hátha létezik egy örmény kereszt (chácsh hájeren = *hucz sujt, pl'v*), mely föltevésemet a rendelkezésemre álló adatokkal bizonyítani megkísérlem.

Ha tehát igaz az, a mit Szent-Ágoston mond, hogy „az evangélium szerint élő keresztény egész élete a kereszt“, akkor a Saint-Martin szerint már Nagy-Konstantin megtérése előtt 30 évvel kereszténynyé lett örmény nemzetre kiválóan talál ez a mondás, mely népfaj műemlékein fönmaradt keresztjelek ősi alakja, mint az Álisán Leont illusztrált diszműveiben látható, méltán alkothatja érdekföldésünk tárgyát.

Az örmény nyelv a kereszt fogalmát a chácsh (*hucz*) szóval fejezi ki, melyből a megfelelő családnevek is keletkeztek. Pl. a Chácshádur (cruceatus, keresztadta), Chácshig (Kristóf) örmény keresztnevek, valamint az ezekből Chácshádurián vagy Chácshgián alakban képzett és Keleten maiglan is előforduló régi családnevek mind arról tanuskodnak, hogy a kereszt fogalma mélyen belenyúlt az örménység életébe, mint Orosz-Örményország Ararát tartományának Chácshig nevű ma is létező falúja szintén bizonyítja. Pl. a Chácsherjész t. i. kereszt-vetésből keletkezett a gyergyó-szent-miklósi Keresztes örmény család-név; a Chácshun vagy Chácshumián (keresztel bíró) név alatt beköltözött hazai örmény család utódai, kik most Jeremiásnak írják magukat, szintén a keresttel vonatkozásban levő nevet viseltek, miként a Chácskó, Chácskuj vagy Chácskul formában módósult nevek viselői.

Ezt az eredeti szép kifejezést használja az erdélyi örmény „Chácshnáasztudzó!“ (t. i. az Isten keresztjére!), a mikor ugyanis valamely állítás megerősítésére egyenesen az Istent akarja tanúbizonyosságul felhívni.

De most lássuk csak, hogy tulajdonképpen mit is nevezünk örmény keresztnek? Ha a latin kereszt rövidebb haránt-gerendáját a hossz-gerenda kellős közepébe helyezzük, akkor a latin és görög kereszt kölcsönhatásából előttünk áll az ugynevezett örmény kereszt. Ennek a kereszt-alaknak a legprimitívebb formája, mely a régi örmény templomok romjain maig is látható, a keleti és nyugati kereszt sajátságos kombinációjának felel meg, mintegy önkéntelenül és mindennél ékes-szólóbban jelezni akarván azt a középső helyet, melyet az örmény liturgia a latin és görög között elfoglal.

Már az örmények ősi templomai az elütő alakú külön felekezeti jellegű örmény kereszt alakjában épültek, t. i. hosszanti hajójuknak egyenlő szárai a kereszt-hajó szárainál jóval hosszabbak.

Miután a templomoknak kereszt-alakban való építése a kereszténység terjedésével honosult meg, tehát ilyen jellegű építkezés a pogány kornak nem lehet szüleménye.

Az örmény nemzet pedig első alapított monáchiát Ázsiában, melyet a királyi vérből származó Világosító-Szent-Gergely, Tiridát királylyal együtt már 305-ben Kr. u. a kereszténység kebelébe vezetett. És már V. századbéli történeti emlékeken ott látjuk az örmény kereszt jellegzetes és specziális alakját.

Ennek az örmény felekezeti liturgiában és az egyházi építkezéseknél már ilyen korán fölfedezhető keresztalaknak a nyomai tudtommal az erdélyi örménységnél nem találhatók, mert míg egyfelől Szamosújvár sz. kir. város hatósági czimerében, továbbá a Szárukán- és Verzárcsalád nemesi czimerében a latin, a Czáránok, Dánielek és Hollósiak czimerében pedig a görög kereszt fordul elő, másrésről a Karátsonyiak heráldikus habléánya kezében kettős kereszt látható.

Azonban úgy a velencei (szent-lázárszigeti) Mechitharista-atyák kolostora czimerpajzsán, valamint az ottani főapát érseki czimerében háromszögben végződő száraival két század óta állandóan közhasználatnak örvend, mely oknál fogva Mechitharista-keresztnek is volna nevezhető.

Ez annyival is inkább jogosult, mert a kereszt ez ősi alakjának éppen a Mechitharistáknál való megőrzése, minden kétséget kizárólag az örmény eredet mellett szól, hiszen ez a szerzet, mint a legörményebb és legkonzervatívabb egyházi intézmény, alapítása óta az arménizmus páratlanul buzgó terjesztőjének és az ősi örmény hagyományok utolérhetetlen ápolójának tekintendő.

Bizonyára nem véletlenül és nem ok nélkül foglalták le e keresztjelt a Mechitharisták saját czimerükben, hol „a Szűz fogadott fia és a töredelem hittudora“ (*Որդեգրեալուս Կարգապետ Եզրշարիթեան*) szerzetesi jelmondat kezdőbetűi u. m. Ո Կ Դ Ը a keresztoszárakon olvashatók. Érthető tehát, hogy a pogány invázió elől menekülő és a jelen korban már a közismeretből is kiszorult örmény kereszt a szintén sok viszontagságon keresztül ment Mechitharista rend czimerkesztjében a heráldika védőbástyái között lelt menedéket, melyen kívül napjainkban — pláne hivatalos használatban — ez a keresztalak aligha volna másutt a maga ilyen eredeti épségében föltalálható.

És bár csodával határos, mégis megőrizték a keresztjel nyomait azok a rég leült századok épületomladványai, melyeket egy vallásos korszak hitbuzgó nemzete Isten dicsőségére emelt. Tekintve tehát az 500 év előtti dicsőséges múltra irigy s királyságot döntő rablóhadjáratok pusztításait, a földrengéseket és a jelen zsarnoki uralom kiapadhatatlan viszontagságait, valóban nem tehetünk egyebet, mint hogy az örmény kolostorokon kívül azokat a pusztulásukban is fenséges romhalmazokat keressük föl, melyek nagyszerűségének különösen Ániban ország-világ archeologusai és utazás kedvelői ma is bámulattal adóznak. És ime, tizenöt századdal visszalapozva a Kr. e. 2350 évvel szereplő Hájkig, Jáfet ivadékáig az őskorba nyúló örmény történelem vérbetűkkel írott könyvében, itt, éppen a kereszt uralmáért folyó hősi harcoktól megszentelt romok között az örmény kereszt nyomára is ráakadunk.

Ez a két vonalból álló egyszerű, de világtörténeti jelentőségű jelvény ott látható tehát a Tékor-ban (*Տեկոր*) fönmaradt V. századbéli templomi maradványokon. Nemkülönben az ecsmiádzini székesegyház, valamint az onnan

nem messzefekvő Szent-Ripszima (*Св. Рипсима*) temploma szintén az örmény kereszt alakjában építvék vagyis hosszanti és kereszthajójuk szárainak egymáshoz való szárnyai az örmény kereszt már leírt alakját tüntetik föl.

Ugyancsak itt említhetem meg az áchthámár-i templomot, nemkülönben az Ecsmiádzintól délre közelfekvő Szent-Gájána templomát, melyeknek az építési alakja szintén az örmény keresztre vall. Megjegyzendő, hogy utóbbi templom annak a zárdafőnöknőnek a nevérol van elnevezve, ki alatt Szent-Ripszima fölvette a fátyolt.

Sajnos, hogy az orosz kormány az örmény ásatásokat betiltotta. Európában tudtommal a lebergi örmény kath. érseki székesegyház az egyedüli, mely mint újabbkori: XIV. századbéli építmény az örmény kereszt alakjában épült, mit az Osztrák-Magyar-Monarchia írásban és képen cz. munka Galicziát leíró XVI. kötete igazol.

Lübke Vilmos dr. „Geschichte der Architectur“ cz. alatt 1870-ben megjelent művében határozottan egy, a bizánczitól eltérő örmény építészeti stýlról ír, sőt a faji jellegű vonal- vagy szalagdiszből álló örmény ornamentikával is foglalkozik.

Szerinte az örmény templomok szabályszerűleg derékszögű négyszöget alkotnak, melyből egy magasabb, közepén kupolával ellátott keresztalakú középrész emelkedik ki, mely oldalszárnyainak rövidségénél fogva lényegesen különbözik az egyenlő hosszú szárnyakkal bíró görög kereszt alakjától, vagyis az örmény keresztnek felel meg. Ez a keresztalak kívülről legenergikusabban az 1010-ban alapított áni-i székesegyház magasan emelkedő kupolájával ötlük szembe, minthogy itt minden rész meg lehetösen csúcsosan égbetörő köfedéllal van fedve.

Az ecsmiádzini kolostortemplom Lübke szerint szintén egy nagy négyzetet alkot, melynek közepéből négy oszlopon álló kupola emelkedik fel. Az ezzel jelzett kereszt szárnyak mindnyájan egy széles ápszisszal végződnek, mely kifelé mint poligon lép elő, fedelén különös lámpaszerű kupolatoronnyal ellátva.

Egyszerűbb alakban ugyanezen elrendezést mutatja az áchpáti templom. Eredeti tervet mutat ugyanezen városban az ország fejedelmeinek síremléke, melynek egy kis kupola templomhoz csatlakozó mélyebb és nagyobb középipítménye kifelé keresztalakú körrajzot jelez.

A többi örmény templomoknál ismételve látjuk a fennebbi szabályt, t. i. tervrajzát egy kupolával koronázott hosszéipítménynek. Lübbe idesorolja az usunlári és vághársábádi templomokat, utóbbi helyről pláne kettőt, melyek közül egyik az örmény szentegyházak belső tereinek eredeti elrendezését világosan feltüntető Szent-Rhipszima temploma, nemkülönben az áni székesegyházon kívül még egy kis áni templom keresztalakú alapon emelt kupola építményét.

Egyszóval az alaprajzban vagy a részletekben itt-ott előforduló lényegtelen változatok mellett az örmény főjelleg az, hogy a hosszanti hajó közepéből kinyúló rövidebb oldalszárnyak méretei az örmény kereszt haránt vonalának felelnek meg.

Különben megjegyzendő, hogy ez az örmény befolyás alatt kialakult keresztforma, mely Örményországon vagy az örménylakta vidékeken kívül másutt aligha előfordul: itt-ott párhuzamosan úgy a latin, mint a görög keresztrel váltakozva is meg van egyes örmény műemléken vagy kodexen örökítve.

Többek közt a körbe foglalt görög keresztre ismerünk az ezeregy tornyú Áni (*ani*), egykori királyszékes örmény főváros még most is impozáns bástyáin, sőt magának a tékori templomnak a homlokzatán is. A latin keresztre pedig szintén rábukkanunk az áni-i bazilikán és igen gyakran a későbbi századok szobor- és síremlékein.

Mindazonáltal, hogy a görög és latin keresztnek helyenként az örmény keresztrel való párhuzamos használatából kifolyólag, nem hivatkozhatunk az itt szóvá tett új keresztalaknak az örményeknél való kizárólagosságára, sőt annak ellenére, hogy pl. a velenceiből kivált bécsi Mechitharista szerzetnek Szent-Antal emblémáitól körülvett czimerkeresztjében a törzskolostorétól elütő s tán csak megkülönböztetésül használt egyenlő karú görög

keresztre kell ráismernünk: mindezek a körülmények nem homályosíthatják el egy minden eddig ismert alakú keresztrel szemben főnálló ősi jellegű ugynevezett örmény keresztnek a létezését. Sőt ez a keresztalak a különleges nemzeti alapon fejlődött örmény liturgia folyamánként, tagadhatatlanul az örmény egyház egyik itt-ott talán már elmosódott, de kiválóan eredeti sajátságának felel meg.

Ezzel is egygyel több a bizonyíték arra nézve, hogy az egyetemes római egyház kebelében virágzó örmény ritus úgy a latinnal, mint a göröggel szemben bizonyos külsőségekben is megnyilvánuló individuálitást őrizett meg, a mi egyebek közt úgy látszik, hogy még a keresztalakjában is szembeötlik.

Hogy az általam leírt keresztalak létezik, az kétségtelen, de hogy az örmény kath., illetve örm. keleti felekezetű nép tudatában is főnmaradt-e és milyen fokban, az még eldöntésre vár.

Sőt az sem lehetetlen, hogy az ugynevezett örmény kereszt képében egy ma már jóformán az örmény népfaj körében is feledésbe ment és nemcsak a szokásból, de talán még a köztudatból is kiveszett liturgikus jelvény, mint pusztá historikummal állunk szemben.

Bármint álljon is a dolog, annyi bizonyos, hogy ez ősi keresztalak nyomainak kutatása annyival is inkább nem csupán az örmény, de talán az egész keresztény archeologia feladatai közé tartozik, mert köztudomású dolog, hogy Ábkár örmény király, mint az Üdvözítő kortársa, volt a földkerekség összes fejedelmei közül az első, ki Krisztussal levelezésben állván, annak hitét elfogadta s ezzel magát a kereszt legelső koronás bajnokává avatta.

Sőt ennek mintegy látható jelül ma is az örmények birtokában van a kereszt feltalálásának a temploma Jeruzsálemben.

A főoltártól délre, a templom délre néző oldalában nyílás van, melyen át 13 lépcső vezet le az életadó szent kereszt valódi helyéhez. Itt mutatják azt a helyet is, hol

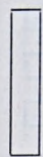
326-ban Szent-Ilona görög császárné ült, míg a keresztet kiásták.

Tehát a világ egyik legelső keresztény nemzete és a szent kereszt közti mély vonatkozások is indokolhatják egy örmény népfölfogás szülte külön formájú keresztjelnek a keletkezését.

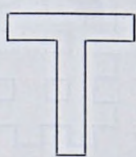
Ezzel egyúttal azt akartam mondani, hogy abban az esetben is, ha netán egy jóformán csak az örményeknél található keresztalak elnevezésére más népek is igényt tarthatnának, alig hiszem, hogy szerénytelenséget követnék el, ha az elmondottak alapján ennek az itt tárgyalt keresztjelnek a hivatalos elnevezésénél az örménység, mint vallásosságban páratlan nép részére elsőséget kérek.

A midőn tehát az összes ismert avagy használatban lévő kereszték liturgikus, czimertani és egyházi méltósághoz vagy vértanúsághoz kötött változatainak sorába a jelen cikkely keretében bemutatott keresztalakot is beillesztettem: tettem ezt azzal a kegyeletes célzattal, hogy a jobb sorsra érdemes és dicsőmúltú örmény nemzetnek a kereszténységhez füződő ősrégi kapcsolata és civilizátorius hivatása egy róla elnevezett különleges örmény jellegű keresztalakkal is megörökíttessék. Ez annyival is könnyebb feladat, mert minden írásbeli bizonyítéknál hitelesebbek és beszédesebbek az örményországi templomok rombadölt falai, melyekről mint másfélezer év tanúbizonyságairól valóban elmondhatjuk, hogy: „Saxa loquuntur“ t. i. a kövek beszélnek.

Ebből pedig az a tanulság, hogy az egész földkerekségén, a hol csak örmények laknak, kivált vallási téren, mindenütt jogosult és a legnagyobb kegyeletre méltó az ősi örmény szokásokhoz való törhetlen ragaszkodás; mert az annyi földi mulandóság közepett fönmaradt örmény kereszttről a remény és vigasztalás sugarai azt ragyogják az örménység felé, hogy: „In hoc signo vinces!“

1.

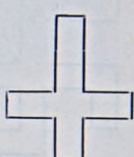
2.

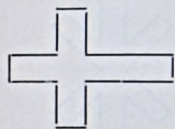
3.

4.

5.

6.

7.

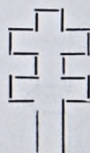
8.

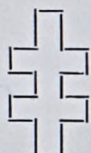
9.

10.

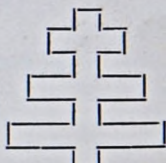
11.

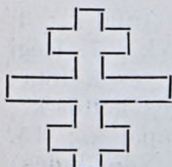
12.

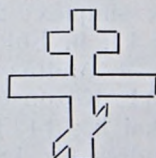
13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

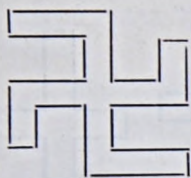
21.

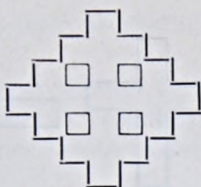
22.

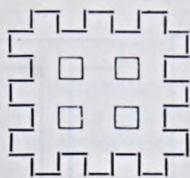
23.

24.

25.

26.

27.

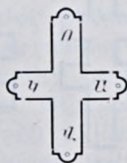
28.

29.

30.

31.

Illusztrációk: 1. Crux simplex; 2. Antal k.; 3. Latin k.; 4. Görög k.; 5. Péter k.; 6. Fülöp k.; 7. Régi András k.; 8. Újabb András k.; 9. András k. és a Iota; 10. András k. és a görög k.; 11. Közönséges kettős k.; 12. Lotharingiai k.; 13. Pátriárkai k.; 14. Pápai k.; 15. Orosz k.; 16—17. Orosz- és András k.; 18. Nilus-kulcs; 19. Horgonyos k.; 20—21. Szimból k.; 22. Napkerék; 23. Svastica k.; 24. Mankós k.; 25—26. Ismétlődő k.; 27. Rhombusos k.; 28. Máltai k; 29. Krisztus monogrammja; 30. Örmény k.; 31. Mechithárista kereszt.

AZ ÖRMÉNY NEMZETISÉG BÜSZKESÉGE.

— AKROSTIKON. —

Csendes megadással nyugszol Te sorsodba ;
Zugolódás soha nem jön ajkaidra.
E drága hazába vágyik vissza lelked ;
Tengerek választnak oh el ettől Téged.
Zokog, sir a lelked, hogy nem jöhetsz vissza.

Jöttödnek pedig úgy örülne mindenki ;
Am büszke Rád minden honleány és honfi.
Nagy, dicső alakja a szabadságharcznak,
Oh miért vagy oly messze földjétől hazádnak ?!
S tán nem is gösz soha ide visszatérni ! . . .

Midőn egykor Isten szent akaratából,
A porhüvelyből majd Te kibontakozol,
Gyorsan szállhat ide fenkölt szép szellemed,
A szeretett hazát így megszemlélheted:
Reá oh kérj áldást a Mindenhatótól !

Tolmácsolta e lap igaz érzelmedet.
Átolvastam s szívem oly fennen dobogott :
Büszke vagyok arra, hogy az örmény nőket,
Oh nagy honfi, mily szép szavakra méltatod !
Ragaszkodjunk — mondod — a magyar hazához.
Nincs előttünk drágább az ég alatt ennél !
Oly magyar-örmény nőt nem találni sehol,
Kinek szívében a honszerelem nem él !

KRITSA KLÁRA.

ÖSSZEHASONLÍTÓ NYELVÉSZLET.

(Meillet párizsi tanár szövegei).

Aszlán (Leon) Meillet (*Λουδοβίκος Μελίττης*) a párizsi egyetem ny. r. tanára, a felsőbb tanulmányok intézetének tanulmányi igazgatója és az élő nyelvek intézetében az örmény nyelv tanára, a „Bibliothèque de l'école des hautes études“ 139. kötetében igen becses munkát írt „Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave“ (1re partie) Paris, Emile Bauillon 1902. XII. + 190, 8°, melyből ez alkalommal csak az örmény nyelvészetet is közelebbről érdeklő etimológiai részt (Etymologies, p. 153—190) vesszük szemügyre.

Az örmény *ev* (*ու*) = szanszkrit *ápi*, görög *ἐπι* (*épi*) = idg. *ép-i* végső *i* hangzója helyetjelentő végzet (lokátívus). Éppen így megy vissza ó-szláv *bez* (*besz*) 'nélkül' idg. *×bheg h-z-re*, hol a *-z* a görög *χωρίς* (*chórisz*) stb. *isz* végzetének felel meg. Hasonló jelentésű egyéb indogermán nyelvekben a *×szen: en* idg. gyökér, melyhez a szanszkrit *szánu-tár*, latin *sine*, s a görög *áneu* (*ἀνευ*) is tartozik. A szláv *ráz* (*rasz*) is, a lengyelben *roz* (*rosz*) *×ord h-z* idg. alakból származik, v. ö. szanszkrit *érdh-ák* (*एर्द्ध-अक*) 'külön' *árdháh* 'rész, fél'. A szláv *otű* 'től, től' ellenben = idg. *×át-osz*, hol az *osz* genitivus-ablatívus végzet, v. ö. gör. *párosz* (*παροος*) idg. *×peré* (*περε*) 'előtt' szóhoz. A görög *έτι* (*éti*), szkr. *áti* is az *×et*-gyökérnek idg. lokátívusa, a latinban *et*.

Meillet a latin *sub*, angolszász *up* alakokkal egyezteteti az örmény *hup* szót, mely úgy viszonylik a görög *υπο* (*×hupo*-hoz, mint a latin *ab* a görög *απο* (*ápo*)-hoz. Az ó-szláv *vű-sz* = idg. *up-sz*, mely úgy tartozik az idg. *×up*, *ub*-hoz, mint a görög *εν* (*en-sz*) az *εν* (*en*)-hez.

Az idg. *×leŋgvh* 'gyorsan menni' (szkr. *ránháte*) mellett létezett *×legvh* 'kicsinek lenni' gyökér is, mely utóbbihoz a latin *lev-is* is tartozik. A *×legvh* gyökért az *l* után redukált magánhangzóval mutatja az ó-szláv *lǫgŭkŭ* 'könnyű', ilyen redukált magánhangzó van az

l- után az örmény lājn (լայն) 'széles' szóban is, melyhez a latin planta, gör. πλάτυς (Xplatusz) tartozik. A gyökér Xlenghvh (լընղվի) alakjához tartozik a litván lengvász 'könnyű', gót leihtsz 'könnyű' s az ó-felnémet lungun 'tüdő' is, v. ö. örmény lānds-kh (լանջք) 'mell', ha eredeti értelme X'tüdő'.

Az értekező ezután a pest 'kályha' és 'barlang, üreg' két különböző jelentésű, s csak alakilag hasonló szókról értekezik.

Az egyik a görög κλίβανος, κάμινος (Máthé XIII. 42, 50) 'kályha' fordítása, s megvan tudvalevőleg fővárosunk Budapest nevében is (Buda német neve Ofen szintén kályhát jelent) s a szláv peká(n), pesti 'sütni', szkr. pákthi, görög πέψις (pépszisz)-hez tartozik, s mint Meillet mondja, semmi nehézséget nem okoz („il ne fait aucune difficulté“). A másik pest (κλιβανός) 'barlang' nem választható el a hasonló jelentésű szláv pestera (κλιβανόνα) 'οπιλάιον' (szpéláion)-tól, a mely szót Meillet a latin specus, specu szóval egyeztetí. A pestera-ban előforduló Xtera nőnemű képző a szláv nesz-terá-ban is előfordul, mely a Xnepot, nept, nepos-hoz tartozik, mint latin mater-tera a mater-hez. A Xtero képző két tárgy ellentétét jelenti („marque apposition de deux objets“) v. ö. görög ὄρεσ-τερος (oresz-terosz 'hegyi' (ellentétben a síksághoz). Analog vele az Xer képző a latin caver-na szóban a no (nőn. ná) másodlagos képző előtt, v. ö. szanszkr. putrá 'fiai' viszonyítva a latin pu-er-hez. Világos a Xtero, Xtro képző szerepe a has (tulajdonképen „állat belseje“) jelentésű szóban: szkr. ántrám, örmény ênderkh (ընդերք), ó-szláv a(n)-troba et je(n)tro-ban. Ugyane képzőt találjuk továbbá a görög γαστήρ (gászter), latin ven-ter 'has' szavakban, továbbá az Xero képzőt a litván ved-árás 'gyomor', szkr. ud-árám 'has', görög ὄδερρος (hoderosz) szóban.

Az örmény phájdzághn (φωιάσην) 'lép' jelentésű szónál Meillet 9. etimologiai cikkében „slezena et le nom indo-européen de la 'rate'“ id. mű 139. l. értekezik, az örmény chun (խոն) 'kis' szóról ugyancsak az ó-szláv chu-dŭ 'kis, közepszerű' szóval kapcsolatban id.

mű 174 l. az örmény durs 'ki' (*գուր*) szóról az ó-szláv dviri-vel kapcsolatban id. mű 176. l. Szól végül az örmény gtānem (*գառնախոն*) 'találni' szóról is id. mű 179. l., az örmény mātāni (*մատանի*) 'gyűrű' és ānkiun (*անկյուն*) 'szöglet' szókról id. mű 183. lapjain.

Meilletnek ezen örmény szavakra vonatkozó fejtegetéseiről a jövő számban beszélünk.

Budapest.

DR. PATRUBÁNY LUKÁCS
egyetemi m. tanár.

CARLIER EMILIA.

— Egy hős asszony naplója. —

Carlier Emilia felesége volt a korán elhunyt Carliernek, a ki 1895-ben, a legvéresebb örmény üldözések korában, francia konzul volt Szivászbán, a régi Armenia fővárosában. Az örmény ügyekkel foglalkozók körében jól ismerik ennek az asszonynak a nevét. Naplója, mely 1895 augusztustól 1896 júliusig terjed, a „Revue des Deux Mondes“-ban jelent meg.

A Carlier-család, mint a naplóból megtudjuk, a kis Jeannal együtt a zavargások alatt egy hegyvidékre menekült. A váli szintén ott táborozik, alig egy puskalövésnyire. Meglehetősen kényelemmel berendezkednek nyári tartózkodási helyükön, de a zavargások újabb kitörésére visszamennek Szivászbába. Az utcákon forrongás. Egy örmény fiút a törökök halántékon szurnak s nevetve tovább állnak. A konzulné a házába viteti a szerencsétlent, a kin az örmények nem mernek segíteni, orvost hivat s maga ápolja.

Szivászbán első sorban az örmények hangulata fenyegető. Carlier október 3-án haza akarja küldeni a feleségét és gyermekét, de az asszony kijelenti, hogy marad. Pár nap múlva mészárlás híre érkezik a vidékről. A konzulátust védelmi állapotba helyezik s az asszony a kavasztól fegyverforgatást és czéllövést tanul. — Novemberben már oly fenyegető a helyzet, hogy a konzulátus sokkal szorongatottabb helyzetben van, mint a pekingi követségek 1900 nyarán. Carlier nem támaszkodhatik másra, mint Panajottira, egy Mehemed nevű cserkesz őriásra s arra a kis segítségre, melyet a váli adott mellé. A mellett az volt a szándéka, hogy lehetőleg sok örményt mentsen meg.

November 12-én egy zászlóalj hamidié az örmény bazár felé vonul. Husz perczig lövöldözés, azután csend. A bazárokbán a

szurony dolgozik. 2000 örmény menekül a templomokba. A konzul eltorlaszolja a házát, felhuzza a francia lobogót s a feleségével együtt kiáll a terraszra. Később Carlier a kavaszszal azt a parancsot küldi a válinak, hogy egy csapat katonát küldjön a misszió védelmére. Közben a háza megtelik menekülőkkel. Köztük van Kávákin örmény orvos, egy katolikus és egy örmény püspök s több előkelő, összesen harminczheten. Carlier maga főz nekik és süt kenyeret, mert a törökök minden örmény péket agyonütöttek. Azon a napon 1200 embert mészároltak le. Carlierné a konzulátus ajtaja előtt áll s revolverével a levegőbe lövöldöz, hogy az elvonuló martalóczokat elijeszze. Ezek egy-egy szekerczét dobnak az asszony felé, de magasan állván a terrazonon, nem találják el.

Az odamenekült előkelő örményeknek a konzul azt mondja, hogy majd a felesége megvédi őket addig, míg ő utána néz, hogy nem történt-e valami baj a jezsuiták és apácák kolostorában.

Az asszony az ablaknál őrt áll, mikor a váli arra lovagol. Mosolyogva kérdezi, hogy miért engedte a férjét távozni, mikor az ő törökjei nem veszedelmes emberek.

— Nem azok, ha az embernek ilyen van a kezében, — mondá az asszony, fölmutatva a revolvert.

A váli nem nevet többé, hanem megígéri, hogy rendet fog csinálni.

November 14-én. Egy banda betör a konzulátusba, Carliernének csak épen annyi ideje van, hogy gyermekét, a kít ölében tartott, az ágyra dobja, karabélyt ragadjon és lőjjön. Nemsokára fegyverre kap a férje, a kavasz és a cserkesz-óriás is. A zsványok e szavakkal menekülnek, több halottat hagyva hátra: „Ne menjetek a konzulátusra, ott golyóeső esik.“

Az utczákon a vér patakokban folyik. Ötszáz örmény a jezsuiták kolostorába menekült s felették a kolostor minden élelmikészletét.

— Nem baj — mondák a menekültek — van nekünk elég a házainkban.

A páterek éjnek idején ezt elhozták, a menekültek agyoneszik magukat s azután számlát nyujtanak át a pátereknek a szolgáltatott élelmiszerekért. S mivel a pátereknek nincs elég pénzüik, egy örmény menekült ajánlkozik, hogy szívesen ad nekik kölcsön . . .

November 19. Beáll a hideg s „azért“ e napon „csak“ tizenhat örményt gyilkoltak le. Az egyetlen bátor ember köztük a fenemlített Kávákin orvos, kinek fejére a váli, — nem tudni miért — díjat tűzött ki.

November 24. E napon 1500 halottat, 300 kifosztott holtat, 400 elpusztított házat számlálnak össze. Kóbor ebek emberi tagokkal szaladgálnak az utcán.

December elején. Az örmények a hatóság felszólítására huszonhat millió frankban állapítják meg a kárukat.

Január. Nyugalom van, de éhínség dul. 25-én éjszaka fölgyújtják egy török mérnöknek a házát, a ki a mészárlásokat helytelenítette. A tömeg nem akar oltani, sőt inzultálja a mérnököt.

Carlier a nagy hidegtől bronchitist kap. Július 17-én Szivászból elutazik, vele együtt sok örmény, a kik az ő védelme alatt akarnak Európába jutni.

UTAZÁS.

(KÖLTEMÉNY ÖRMÉNYÜL.)

Ճամբորդութիւն :

*Ճամբորդութիւն է կեսնք . . .
Որորոցի մէջ
Կըսկսինք ծամբան
Եւ միշտ առաջ կ'երթանք
Եւ ճամբորդութեան
Վերջ է, գերեզման :*

*Ով գիտէ, նրբ է գ'չեր
Այս կենդանութեան,
Մարդիկնեք, ծնած էք,
Եւ մահուան չէք յիշեր :
Շուտով կուգայ մահը,
Կամ այսօր, կամ վաղը :*

*Բատրաստեցէք երթալ
Անտն, մարդիկնեք . . .
Բաց է շեր գերեզման,
Մենեցը էք դուր ատ,
Ազրեղու յարիտեան
Թոյլ չէ մարդկութեան :*

*Բատրաստեցէք երթալ
Անտն մարդիկնեք,
Բաց է շեր գերեզման,
Թոյլ չէ զեզ նու ինտու . . .
Եւ որերը կուգան
Նոր կենդանութեան . . .*

Ղուկաս Բաղրուզմանեան.

*Dsámpartuthiun.**

Dsámpartuthiun e gjánkh . . .
Ororoczhi mecs
Gészgészinkh dsámpán
Jév misd árács g'erthánkh
Jév dsámpartutheán,
Vercs e : k e r e z m á n .

Vav kide, jerp e k'ser
Ájsz gentánutheán,
Mártiknjer, dzénádz ekh,
Jev máhván eshekh hiser ?
Sudav guká máhé,
Gám ájszor, gám vághé.

Bádrászdeczkehkh erthal
Ánden, mártiknjer . . .
Páczh e czjer kerezmán,
Mereloczkh ekh tukh ál,
Ábrelu hávideán
Thuil eshe mártgutheán.

Bádrászdeczkehkh erthal
Ánden, mártiknjer,
Páczh e czjer kerezmán,
Thuil eshe czjez chéndál . . .
Jév arjeré gukán
Nar gentánutheán . . .

Budapest. Patrubány Lukács.

* Utazás az élet . . . A bölcsőben kezdjük el az útát és mindig előre megyünk és az utazásnak vége a sírhely. — Ki tudja mikor áll be az élet éjszakája. Emberek születettek és nem emlékeztek meg a halálról? Gyorsan jön a halál, vagy ma vagy holnap. — Készüljetekek emberek menni a másvilágra. Sírvermetek nyitva áll; halandók vagytok ti is és nincs megengedve az emberiségnek az öröklét (die Ewigkeit, das ewige Leben, örökétkig élni: immer und ewig leben). — Készüljetekek emberek menni a másvilágra. Sírvermetek nyitva áll. Nincs megengedve nektek itt az öröm . . . És az új élet napjai közelednek . . .

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

IRTA: SZONGOTT KRISTÓF.
= TIZENKILENCZEDIK KÖZLEMÉNY. =

37. Nagy vendégség vagy menyekző alkalmával az első osztályhoz tartozó házigazda — ha akar — adhat tiz fogás ételt (*10 σοζ νουλιου*: 10 szoj udelu) a salátán és a csemegén kívül. Az a házigazda ellenben, ki a második osztályba van sorozva, nyolczfélét és a harmadik osztályhoz tartozó hatféle ételt, de többet — nem. Az asztal mellett 5 óránál tovább ülni nem szabad (*5 ωρηλ'ν ωφελιχ ρυσομου ελ' νουλιου ρυσοιρ*), hanem azután tánczolhatnak és vigadhatnak (*πρωηαιου λε νερωφωανωου νηριου*: chághálu jév urá-chánálu bilán [bi gárnán]).

38. Igy határozta el ezeket a tekintetes tanács a tekintetes várossal együtt, hogy ezeket a fentebb irt pontokat, melyek az egész város előtt felolvastattak, mától fogva tarlsa meg mindenki (*αυτ'αυτ'ηρ*: ámenmegè) és azok szerint járjon el; de a ki nem engedelmeskedne (*ελ' νωωαυ'ηηλ'ρ*: cshi hénázánter) és ezen pontok ellen cselekedne (*δωδ'ρ*: zsászser), 24 magyar forint birságot fizet minden egyes alkalommal; azokra ellenben, kikről nem lehet felvenni a birságot, ugyanannyi lapát fog csapatni (*νρ'νρ δ'ωδ'ν ελ' ηωρ'νωρ νωρ'ηρ ωρ'ν'λ'ου, νω τωρ'η αν'ηρτωρ'ρρ ερ'ωρ'ωρ' ωρ'νωρ'ηρ*: voronczh moden cshi gárnár uszkiczh árnelu, ná dêrvi ánychédaré lopátá ajnbiszin. (Vár. lev. 1765. ján. 24-én hozott tanácsülés határozataiból).

D)

Rendeletek, melyek szerint fognak azok kormányoztatni, kik menyekzőt, temetést, halotti tort (*νρ'νρ'εωρ*: hokukáczh) és keresztelést akarnak tartani. (Vár. lev. 1772—77 szám).

Habár különböző időben igen hasznos rendeleteket adott ki ezen tanács és gyakortább meg is újította azokat; de a mindennapi tapasztalás tanúsítja, hogy a mi embereink azon szabályrendeleteken kívül még mennyi új szokást találtak ki, melyek, mivel mértékfeletti költségekkel járnak, nagy kárt (*ρ'ν*: zén) és ártalmat (*ρωρ'ωρ'ωρ'ηρ'ν*, záráruthion) okoznak ezen polgárzatnak.

Ezen okból a tekintetes városnak tanácsa nemcsak a régebben kiadott kikötéseket (*quuqbrv*, gábérè) és rendeleteket az alatta levő polgárság előtt nyilvánossá teszi, hanem mindenki szemei elé téve a jelen szorult időket, parancsolja, hogy a következő pontokat, melyek a menyekzőre vonatkoznak, tartsa meg mindenki, mert ellenkező esetben kegyelem nélkül meg fognak büntettetni.

1. Mehetnek menyekzőre a völegény és menyasszony rokonai vagyis a szülők mindkét részről, após a (menyasszony apja: a völegény apósa, *uübr*, ániér, socer), anyós (*uqbuur*, szgészur, a völegény anyja a menyasszony anyósa), fivérek (*uuuuuuu* ághpérdikh), nővérek (khérvédikh *uuuuuuu*), gyermekek (*quuqquu* závgéniér), unokák és az unokák fiai és leányai; elmehetnek ezek a nőekkel együtt, még ha összesen harminczan¹⁾ is lennének. De

2. Ezeket kívül nem szabad meghívni (*quuudt,gt,p uuütl,ni*: hérámeczhekh ánelu) menyekzőre senkit, akármilyen állásban is legyen az; azonban egy-egy kiváló embert, vagy olyant, kinek nincsenek közeli rokonai, szabad menyekzőre vinni. Jelen lehet az eskető-pap is (*quuulon*, bészá-gogh). A ki ez ellen cselekedne, minden fölös ember után hat magyar forint²⁾ büntetést fizet.

3. Az ételekre nézve az első osztályhoz tartozó adhat 10, a második osztályba sorozott 8, a harmadik osztályban levő 6, és az, ki a negyedik osztályhoz tartozik 4 fogást³⁾. Ennél többet nem adhat senki. De meg van engedve, hogy a vendégek nagyobb vagy kisebb számához képest, több vagy kevesebb tálat (thepszí = czintányér) hordozzanak körül. A ki ezen kikötés ellen cselekedne, minden fölös ételért két magyar forint büntetést fizet. A harmadik és negyedik osztályhoz tartozó emberek menyekzőjükre

¹⁾ Az örmény ilyen esetben (midőn határozott számnév fordul elő) nem azt mondja *tuuuüü ü ü ü ü ü* (harmincz ember), hanem *tuuuüü ü ü ü ü ü* (harmincz lélek). Ez a rendelet is a *uuüü* hoki (animus) szót használja.

²⁾ Néha napján elvéteve egy-egy örmény használja a „forint“ kifejezésére a „fiorin“ szót is; de szélben-hosszban a „mádsri“ szó, mely mádsár (= magyar) szóból van alkotva, — használatos. Aktánkban így: „mádsri Mádsërki“ (Magyarországi forint = magyarországi magyar [forint]).

³⁾ Fogás = eine Tracht (Speisen).

pástetomat (Pastete), bélest (բաղլաւ, pághbáds) és sütökemenczében sült süteményt (փրսած խմորով, դիւնկեր phérán chëmoreghenniér) ne készíttessenek. Ezen czélból a tanács, tagjai közül biztosokat küld ki, kik a kapott utasításhoz képest nyilvántartják a vagyoni állásuk szerint osztályokba sorolt gazdákat. Különbén is ezek közül azok, a kik menyekzöt akarnak tartani, kötelesek eleve a kirendelt biztosoknál jelentkezni.

4. A házassági lakodalmak alatt a nagy urak, az előljárók, a tanácsosok, a nemes-emberek, vagy jelentékeny és neves nagyságok tehetnek asztalaikra nyers és aszalt gyümölcsöt is (սււ թւածայ, սււ շոր եւ թշ, hám[is] tházsá, hám cshor jémis); de más csemegét (postpast) ezek elébe sem tehetnek, hanem csak piskotát (Biskuit) és czukros mandulát (շաքրոս սուշի կուտ, sákhrod nusi gud [mandulamag]). Mások menyekzőin csak aszalt és nyers gyümölcs, a tészták közül csak rétes (ծալծու քնիշ, dzáldzu khénis) találtassék. Ezek délután rozsolist, kávé és kalácsot¹⁾ nem édelhetnek. Az ellenkező 12 magyar forint büntetést fizet.

5. A jegyváltás²⁾ lakoma nélkül történjék. Házasság előtt „nöbrálás“³⁾ ne legyen, a vőfelek részére (օտընդորոս : odënvoráczh) pedig sem házasság előtt, sem azután lakomát ne rendezzenek. A házassági ünnepély csak egy napig tartson. Következő nap se lakoma, se táncz ne

¹⁾ V. ö. az örmény խալաւ (cháláds) szót a magyar kalács szóval.

²⁾ A նշան (nësan, sponsalia) örmény szóból, mely jegyváltást jelent, csinált a hazai örmény az első betű (ն) elhagyásával és a vokh (կօք) végszótag hozzáragasztással շանկօք (sánvokh) szót.

³⁾ Ez az ártatlan, mulatságos, de költséges szokás, mit a hazai örmény քինարոսք hinátronkh (hinátërunk = rabbátétel) szóval jelöl, még a pogány korból maradt reánk, midőn a férfi a nőt valósággal elrabolta. Most a vőlegény éppen az ellenkezőt tette: visszavitte jegyesét ennek szülei házához. A mulatság különben így történt. A jegyben járó nő, szülei tudtával menyekzője előtt egy-két nappal estve barátnői társaságában elment a háztól valamelyik közel lakó nőrokonához és itt elrejtőzött. A vőlegény megy egyedül menyasszonyához látogatába, de jegyesét nem találja honn. Szülei azt mondják, hogy elvitték, elraboltak;

legyen a háznál; hanem a vőlegény és menyasszony emberei közül a közeli rokonok összegyűlhetnek másod nap a lakodalmas háznál. Itt ekkor egyéb friss ételt nem főzhetnek, hanem — a levesért (*чирпийъ супу* survin hámár) marha-húst (*голуба гови миз*), ezen kívül fogyaszszák el az első napról maradt ételeket.

6. A lakodalmi étkek elkészítésével legfőlebb négy ember foglalkozzék: egy pár a vőlegény és egy pár ember a menyasszony részéről forgolódják a konyhában. A lakodalmas háztól étkeket semmi szín alatt sem szabad másfelé küldeni két magyar forint büntetés terhe alatt.

7. Vasárnap és pénteknap menyekzöt tartani nem szabad. Az ellenkező 24 magyar forint büntetést fizet.

8. Az asztal terítéséhez a háziakon kívül a két első osztályhoz tartozó gazdák még alkalmazhatnak más két személyt; de a két utolsó osztályhoz tartozó polgárok csak egy külső ember szolgálatát vehetik igénybe. Ezeken kívül, minden egyes alkalmazott egyénért két magyar forint büntetést fizetnek.

9. Ezüst-késeket és kanalakat, továbbá bőr-székeket menyekző alkalmával csak azok használhatnak, kik sajátjukkal rendelkeznek, vagy a kik a rokonoktól kaptak kölcsön; a többi olyan evőeszközt és butort használjon, milyent a velők egyenlő sorsú emberek használnak, 12 magyar forint büntetés terhe alatt.

10. Az első osztályhoz tartozó vőlegény menyekzője alkalmával ott lehet az egész zenekar; de a közép osztályhoz tartozó (2. és 3. osztály) csak hat zenészt vihet házához; a többiek (4. osztály) házáinál csak három személy zenélhet. A táncz legfőlebb éjféle 12 óráig tartson.

de ha Őn igazán szereti leányunkat és nem tud nélküle ellenni, fogadjon fel embereket, menjen utána és emberei segítségével hozza vissza. . . Erre a (látszólag) szomorító hírre elsiet a vőlegény, megy embereihez, rokonaihoz, barátjaihoz, kik őt bizonyos helyen összegyűlve várják. Most meggyújtják a fáklákat és zeneszóval indulnak a menyasszony felkeresésére. Még ha tudják is, hogy hová rejtőzött el a menyasszony, akkor sem mennek egyenesen oda, hanem körüljárják a várost. . . , keresik itt is, ott is . . . végre megtalálják és örvendve, dalolva, nyugtalanító lármával viszik haza az arát szülei házához.

Ha ennél tovább tartana a tánez, tizenkét magyar forint büntetést fizet a gazda.

11. Nehogy a völegény és menyasszony kárával igen sokba kerüljenek ezek a lakodalmak, a következőképen intézkedünk. Az első osztályhoz tartozó elkölthet a borral együtt 80—100 frtot, a második osztálybeli 40—50; az, ki a harmadik osztályhoz tartozik 20—30 és végre az, ki a negyedik osztályba van sorozva, 10—15 forintot.

A fent irt rendeletek kötelezők mindenkire nézve. Azért a kirendelt biztosok gondoskodjanak arról, hogy az érdekeltek azokról tudomást szerezzenek. Azok, kik a menyekzők felügyeletével bizattak meg, jelentsenek be a tanácsnak híven minden ellenkező esetet. A büntetéspénz harmada a feljelentőt illeti. (Vár. lev. 1772—77 sz.).

E)

1. Mostantól kezdve egyáltalában nem szabad, hogy a völegény menyasszonyának, vagy a menyasszony völegényének asztalt (*abnuu*: széghán = lakoma) még pedig se nagy, se kis asztalt küldjön. Részezetet¹⁾ sem szabad küldeni husvét-²⁾, karácson- vagy új-évkor³⁾, vagy más nagy ünnep (nap = or) alkalmával sem a völegénynek, vagy menyasszonynak, sem rokonnak, sem más ismerős

¹⁾ Habár van erre a fogalomra két örmény szavunk is (*qudhu*: pázsin és *duu*: mászén), mégis az itt idézett akta az arab 'nászib' szót használja. — Annýra összetartott akkor még az örménység, hogy egy falatot addig nem evett egyik család sem, míg pl. a friss süteményből nem juttatott rokonainak, jó embereinek, szomszédainak is. Így A. kalácsot süttetett; családja számára elég lett volna tíz csereppel süttetni, de azért husz cserepet süttetett: tíz darabot szét osztogatott. Egy-egy ilyen ajándékba küldött kalács neve 'nászib' (= részezet).

²⁾ Örményül: *quuhq*: zádíg, az ázádél (szabaditani) örmény igéből. Ugyanis Üdvözlőnk kereszt-halálával, feltámadásával szabadította meg az emberiséget az örök kárhóztól.

³⁾ Gághánd (*quuhun*). V. ö. calendae. Ez a latin caleo-ból (hivok) származott. Calendae azon idő, mikor a nép ünnepre hivatott. A latinoknál a hónap elseje, az örményeknél az év első napja tehát, gághánd = új-év.

családnak. De harisnyát (strumpf) és papucsot — szokás szerint — szabad küldeni a menyekzőnap közeledése idejében.

2. Jegyváltás napjaiban nagy asztalokat és zenés lakomákat ne adjanak; hanem a menyasszony szülői a jegyváltás napján adhatnak¹⁾.

3. A vőlegény „házba bevitele“ (*unntu hunþuile*: dun chothélè, introductio) ezután eltiltatik. A házba bevétel czíme alatt ezután senki se merjen lakomákat rendezni.

4. A házassági lakodalomra (= nagy lakoma) a menyasszony a vőlegény házi körülményeihez alkalmazkodva, hívják meg és vigyék el rokonaikat, barátjaikat.

5. Ezután a vőlegény — legyen az gazdag vagy szegény — esküvője előtt közvetlenül csak egy nappal mondasson misét; ez a mise azonban lehet akár énekes, akár csendes. (Ézelelt reggel tartották az esküvöket. A pap a házasulandók boldogságáért előbb misét mondott, azután az oltártól lejött a korláthoz és megeskette a jegyeseket. Eddig a segédletes misék voltak szokásban; nem ritkán minden örmény pap „assistált.“ Most a rendelet a papok számát egyre szállítja le).

6. A vőlegény ezután — csizmáján kívül — ruházatára arany, ezüst, vagy vegyesen arany-ezüst díszítést ne tegyen.

7. Lakodalmak vagy más lakomák tartama alatt senki se merészeljen magára álarczot öltetni és „maszk“-ba menyekzőre menni. (Vár. lev. Hatósági rendelet 1800-ból).

F)

1. Panaszt emelt a polgárság hogy nehezökre van az, hogy minden egyes család nemcsak minden egyes jegyváltás (három susták), hanem minden menyekző

¹⁾ Szokásban volt, hogy a vőlegény, sőt ennek fivérei, nővérei is adtak jegyváltási lakomát úgy, hogy egy jegyváltás öt-hat lakomával is volt összekötve. Ezt a pazarlást akarta ez a rendelet korlátozni.

alkalmával is külön díjt kell fizetniök; azért úgy találta a tanács, hogy ezután jegyváltási díjt ne fizessen senki, hanem csak menyasszonyi ajándékot, még pedig az első osztályhoz tartozó család 3 magyar forintot, a második osztályba sorozott család 2 és a harmadikba sorozott 1 magyar forintot. Azonban menyekzői díjt ezután is tartozik minden egyes család fizetni, még pedig 6, 4 vagy 2 forintot. Introductionalis díjt ezután nem fizet senki, de 1 veder bort azért adjon minden egyes vőlegény a maga társulatának. (Vár. lev. 1732. évi határozatok. Örm. prot. I. köt. 393 lap).

2. Megengedi a tanács, hogy menyekző alkalmával benn az udvaron vagy a szobában muzsikálhassanak; de esküvőre (templomba) senki se menjen zenével. (Vár. lev. Örmény prot. II. köt. 299 lap. 1743, ján. 23).

3. Vettünk a vőlegényektől — úgy mint eddig is szokásban volt — „introductionalis“ díjban 5, 4, 3, 2 magyar forintot. (Vár. lev. Örmény prot. II. köt. 578 lap. 1741 év április).

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Magyar grófnő — örmény hercegné. A legnagyobb magyar: gróf Széchenyi István unokája, gróf Széchenyi Ödönnek leánya: Vanda grófnő évekket ezelőtt nőül ment egy fiatal örmény herceghez: Váhrám bey Dádiánhoz, s az ifjú párt a konstantinápolyi volt örmény katolikus patriarkha: Ázárián István eskette meg. Dádián herceg, magyar nejevel együtt utóbb székesfővárosunkat is meglátogatta, s neje előkelő rokonainak: a gróf Széchenyi-családnak vendége volt. Mindkettőjük arczképét akkoriban az „Armenia“ be is mutatta olvasóinak. A török-örmény viszálykodások folytán lakásukat S t a m b u l ó l, a perzsa fővárosba: T e h e r á n b a helyezték át, s a magyar grófné, hercegi férjének anyanyelvét vagyis az örmény nyelvet annyira elsajátította, hogy képessé lett azt folyékonyan beszélni! Így lett a Széchenyi István gróf unokájából, távol Keleten — a perzsák hazájában, — valóságos örmény hercegnő.

Az iszmidí temetőben. A Rákóczi-szabadságharcz egyik eszményi nőalakjának, Zrinyi Ilonának az emlékezetét újította fel a kegyelet a héten, mert épen kétszáz éve már, hogy ez a hősielelkű kurucz asszony békésen aluszsa örök álmát Konstantinápoly Galata városrésze egyik kis lazarista kápolnájában. Halála nem itt történt,

hanem Nikodemiában (Izmid) s innen ered az a nagy tisztelet, melylyel a hős asszony és férje, Rákóczi Ferencz, majd Thököly Imre emléke iránt a keleti, kiváltképen az izmídi örmények mai napig viseltetnek. Izmid lakosságának nagy részét ugyanis örmények alkotják s a száműzetés utolsó éveit közöttük töltötték Zrinyi Ilona és Thököly Imre, mígnem mindkettőjüknek távozniok kellett. Először Zrinyi Ilona halt meg 1703-ban, de nem itt temették el, hanem Galatában, első férje, Rákóczi Ferencz mellé. Két évre rá elhalt Thököly Imre is, kinek sírhantja most is látható az izmídi örmény temetőben a következő felirattal: „Hic Requiescit AB Heroicis Laboribus Celsissimus Dominus Emericus Thököly De Késmárk, Hungariae et Transsylvaniae Princeps, Vir a Rebus Pro Asserenda Patriae Libertate Fortiter Gestis Tota Europa Celebris. Post Varios Fortunae Casus Tandem Extoris Inter Ipsam Renascentis Hungariae Libertatis Spem Exiliū Simul Et Vitae Finem Fecit In Asia Ad Nicomedensem Bithyniae Sinum In Suo Florum Campo. Obiit Anno Salutis 1705. Aetatis 47. Die 13. Septembris.“ A Zrinyi Ilona halálának kétszázados évfordulója alkalmából Jantyik Mátyás festőművész pár sorban szintén megemlékezik az izmídi örmény temető nevezetes lakójáról és ezeket írja: „1897 nyarán tett konstantinápolyi utam alkalmával valami különös vágy fogott el, hogy azt a helyet lássam, a hol Thököly Imre sírja még ma is megvan. Ebből a czélből tettem meg azt a néhány órai útát, mely a Bosporus kis-ázsiai oldalán az anatóliai vasútak Hajdár-Pasa nevű állomásától Izmidig visz. Izmid igen termékeny vidéken fekvő kisebb város; egy része, a régibb, hegyen fekszik, míg az újabb lenn, a tengerparthoz közel terül el. Azt mondják, a fekvése nagyon hasonlít Bethlehemhez. A lakosság között igen sok az örmény. Thököly sírja is elhagyott örmény temetőben ma úgyszólván magában van. Az örmény katolikus plebános vezetett oda. A nagyon egyszerű közönséges újabbkori öntöttvaskerítéssel körülvett sírhelyre Thököly czímerével ellátott fehér márványlap van fektetve, melynek latin felírata még eléggé olvasható. Közvetlen mellette akkor kukoricza föld volt, távolabb 30—40 lépésnyire két-három platánfa-csoport és a mint a pap beszédéből értettem, a sír is eredetileg ott lehetett a platánok alatt.“ Ugy tudjuk, hogy a kegyeletes sírhantot ma is az izmídi örmény egyház gondozza, mely évenként misét is szokott szolgáltatni a Thököly Imre és neje emlékére. 1870-ben ugyanis Izmidben járt a magyar-örménység egyik kiváló és már szintén elhunyt alakja, K. Papp Miklós szerkesztő, a ki mise-alapítványt tett a Thököly és neje emlékére, azonkívül a temetőben nyugovó kurucz vezér sírkövét is kijavíttatta. Azóta minden évben szent misét szolgáltat az izmídi örmény plebános a messze hazájától, száműzetésben és elhagyatottságban elhunyt kurucz-vezér emlékéért, kinek halálában az a sors jutott részeül, hogy miként élete alkonyán, — egyedül hallgassa ő is a tenger mormolását. Egyedül . . . a bujdosók közül . . . (b).

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

A párizsi keleti élő nyelvek iskolája. Ebben a szükséges tanintézetben az örmény nyelvet Carrier tanár tanította, ki 1902 ján. 27-én halt el 64 éves korában. Carrier, Doulorie Eduard után 1881-ben foglalta el a mondott iskolánál az örmény nyelv tanszékét. Irt a francziák számára örmény nyelvtant, ezenkívül „L'Arménie et les Arméniens“ cím alatt képes történelmet, végre Choreneiről kritikai észrevételeket. Carrier utóda dr. A. Meillet lett, ki a párizsi „Pánászér“ (Philolog) című örmény folyóiratban közzétett dolgozataival ismeretessé lett még a távol lakó örmények előtt is.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A lakodalmak napja. Franciaországban van egy kis városka: Plougastel a neve (Bretagne kerületben). Ebben a városkában sok száz év óta az a szokás, hogy évenként csak egy napon kötnek házasságot, csak egy napon van lakodalom. Ez a nap Szent-Francziska napja, a város védőszentjének napja. Máskor híre-hamva sincs a lakzinak. Ezen a napon a mult évben negyvenkét boldog pár térdelt az oltár elé, áldást kérve a házasságukra. Természetes, hogy a város lakóssága ilyenkor nagy ünnepet ül. A sok ifjú pár már kora reggel a várostéren gyülekezik s a mikor mind együtt vannak, hosszú sorban indulnak az anyakönyvvezetőhez, a polgári beiratásra. Az anyakönyvi hivatal előtt banda várja a lakodalmásokat, a kik vig zeneszó mellett háromszor körüljárják Plougastel fútczáit s úgy mennek a templomba, a hol a pap áldja meg frigyüket. A vásártéren van a lakodalmi ebéd is, a melyet a negyvenkét após együttesen fizet s hivatalos rá egész Plougastel. — Ezt a szép szokást azért közöljük, mert némi hasonlat létezik ezen szokás és a hazai régi örmény lakodalmak között. Ugyanis a XVIII. században az örmények ugyan nem egy nap tartották a menyegzői ünnepélyeket, de azért minden házasság alkalmával adott lakodalomra a rokonokon kívül a város összes fiatalsága: a hajadon leányok és a nőtelen ifjak mind hivatalosak voltak . . .

Állatkiviteli forgalmunk 1902-ben. Megbízható és hiteles statisztikai adatok nélkül fogalmat sem alkothatunk magunknak arról az élénk és jelentékeny üzleti életről — mondja a „Szamosújvári Közlöny,“ — melyet Szamosújvár az állatkiviteli kereskedelem terén évtizedek óta produkál. Ezúttal csak a tényeket kívánjuk röviden konstatálni s ezért idejegyezzük az adatokat, melyek a kiviteli forgalom eredményét az elmúlt évről demonstrálják. É szerint 1902-ben elszállított Szamosújvárról 16,605 darab állat. Faj szerint: 2529 nagy szarvasmarha, 925 darab két éven aluli szarvasmarha, 16 drb szopos borjú, 34 ló polgári vevők s mintegy 600 a cs. és kir. és

m. kir. lovasság részére. Továbbá 1111 jüh, 8 bárány, 1773 kövér sertés, 6673 „trising“ (sovány), 769 süldő és 8 szopós malacz. Ebben a statisztikában csak a vasúton szállított állatok száma van feltüntetve; de ez is tekintélyes summa az üzleti élet tekintetéből. Magyarország majdnem minden városába és nevezetesebb uradalmába történt szállítás; de közel 50% arányban Ausztria, Horvát-, Német-, Cseh-, Lengyelország és Svájc vállalkozóinak szükségletét fedezte a kivitel.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Carlierné becsületrendje. A francia kormány, mint már jelentettük, a becsületrenddel tüntette ki Carlier konzul feleségét, a ki a legutóbbi örmény mészárlás alkalmával hősi bátorságot tanusított. Az érdemrendet febr. 6-án nyújtotta át a hős asszonynak Florentin tábornok, a becsületrend nagymestere, katonai törzskarának jelenlétében. A fiatal asszony özvegyi gyászruhába öltözve jelent meg a „Legion d'onneur“ palotájában. Ott fölolvasták az okmányt, azután Florentin tábornok így szólt Carliernéhez:

— Asszonyom, a francia köztársaság nevében kinevezem önt a becsületrend lovagjává.

E szavak után a tábornok íróasztaláról fölvette a lovagkeresztet, hogy a nagy zavarban levő piruló asszony mellére tűzze. A nehéz selyem-szövetbe sehogyszem bírta a tűt beletűzni s végre ő maga is zavarba jött s mentegetőzni kezdett. A keresztet nem lehetett föltűzni; következik azonban a szertartás második aktusa: az ölelés. A tábornok nem akarta a szép asszonyt még nagyobb zavarba hozni s mellőzte ezt a formaságot, ellenben megkérte Carliernét, hogy vesse le keztyűjét, hogy kezét csókolhasson neki...

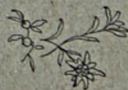
Orosz hitvallású örmények. Alexantropolis kerület Ghárakisza falujában, mit az oroszok Alexantrovjának neveznek, 300 örmény család lakik; ezeknek fele az orosz hitvallást fogadta el. Georgia exarkhája, Aleksze püspök, ezen orosz hitvallású örmények számára Világosító-Szent-Gergely nevű egyházat szentelt fel. Két örmény pap van itt, de mindkettő az orosz hitvallást követi. — Nem valósi meggyőződésből cseréltek ezek vallást, hanem nehéz körülmények kényszerítők hatalma bírta őket erre a téves lépésre; mert azt hitték a védtelenek, hogy az orosz védelembe fogja őket részesíteni. Lehet. Pedig, ha eszközbe jut a mi őseink helyes eljárása, kik hazát, vagyont... és mindent ott hagytak, de megmentették szent vallásukat, — akkor aligha estek volna ilyen súlyos tévedésbe...

HAZAI KRÓNIKA.

Bábuöltöztetés czimen egy gyermekjáték-sorozatot készített a „Budapesti Nőruhaipar Szövetkezet“, a mely baró Dániel Ernőné elnöklete alatt dicséretre méltó buzgósággal és eredményekkel igyekszik a maga elé tűzött czélt elérni. Még csak néhány hónapja hogy a VIII-ik kerületben a Futó u. 7. sz. alatti ipartelepén egy női confectió-műhelyt s az úri leányoknak egy gyakorló tanműhelyt nyitott meg, már is újabb tanújelét adja életrevalóságának egy gyermek-játékműhely felállításával. A szövetkezet a női munkakört minden irányban tágitandó, tekintettel arra, hogy úgy karácsony táján egynehány millió korona értékű bábút és bábruhát hoznak be Magyarországra, a szövetkezet a gyermekjáték-osztály nyitásával a nyárban mutatkozó munkahiányt óhajta ellensúlyozni azzal, hogy a nők munkásságát olyan dolgok előállításával foglalkoztatja, a miért bábú-dolgokban külföldnek igen nagy adót fizet. A mult karácsonyi ujdonság a „Bábúöltöztetés“, oly játékszerét adta a leányoknak a kezébe, mint a milyenül a Richter-féle kőépitő-szekerény a fiuknak szolgál, s a melyet évről-évre bővíteni és komplikálni lehet. Az ezen a czimen megjelent kis füzet a 6—14 éves leánykák fejlődő gondolkodásához alkalmazva különféle bábúruhák természetes nagyságú szabás-rajzait hozza, értelmes utasításokkal a megfelelő ruhadarabok készítésére. Ha ezeket az utasításokat a mamák elolvassák s rádlizóval a már kész szabás-mintát egy papirlapra átnyomják, s a kiollózott papirlapot a megfelelő szövetre tűzdelik, a kis leányka kezébe adott tü csakhamar nyomon van s egy kis türelemmel a kedvencz tudatlansága le van győzve s a gyermekeleányok, a nők legszebb erényei s a gondosság, izlés és kezűgyesség iránt való előszeretet eltántoríthatlan tulajdonosaivá lettek. A „Bábúöltöztetés“ című füzet egyrészt, ha játékszerűl is szolgál a leánykáknak, így az életre készít elő. Kapható minden könyv-, papir- és játékkereskedésben és az azt előállító „Női ruhaipar Szövetkezetben“ Budapest VIII. kerület, Futó utca 7. sz. alatt.

Hasznos települők. A mennyire félünk a galicziai és romániai bevándorló települöktől, — annyira szívesen vesszük, ha idegen népfajok munkás és hasznos tagjai hazánkban keresik hazájukat. A bosnyák zászlóalj szép, szálás legényei nagyon idè illenek. Ezek közül nem egy kiszolgálva katona éveit, itt maradt. Nemcsak szive regénye tartotta vissza, de az, hogy ide szokott. A bosnyák zászlóalj egy kiszolgált vitéze az idén is jobbnak látta, ha itt telepedik le s üzletet nyit. Nyitni fog pedig egy specialitást, — török kávéházat, — holt törökös kávéval szolgál. Nem hiában mondja a nóta:

„Ki a Duna vizét iszssa,
Vágyik annak szive vissza!...“

SZAMOSÚJVÁRI HIRADÓ.

— Aláírás útján már biztosítva vannak a kiadásai annak a furt kútnak, mit a főpiacon akar fölláítani az érdeklődő polgárság. A furást — mint értesülünk — a szakvállalkozó már márcziusban elkezdí. Evvel az érdekes hirrel kapcsolatban (mivel vagy a Verzereskul-szobor közvetlen közelében, vagy nem messze a szobortól lesz felállítva a furt kút) a sok — helybeli úgy, mint vidéki — kérdezősködő megnyugtatására ezennel kijelentjük, hogy — tudomásunk szerint — a szobor-bizottság a gyűjtést a nyáron folytatni fogja nemcsak, hanem gondoskodni fog arról, hogy a szobor-tervezet is elkészüljön. Ha összegyül a szükséges pénzüsszeg és elkészül a tervezet, akkor a szobor-bizottság hazafias kötelességének fogja tartani azt, hogy érczbe öntesse és felállíttassa azt a nemes alakot, mit már oly sok érdeklődő „saját szemével szeretne látni.“ És hisszük is, hogy ez az óhajtás nemsokára valósággá is lesz annál inkább, mert a nagyon is szükséges furt kút felállítása maga után vonja a főpiac — már elodázhatatlanná vált — rendezését is!

A leányárvaintézetben, melynek alapját Kovrig Tivadar vetette meg, a berendezési munkálatok már véget értek. Ha a kikért apácák, kikre lesz bizva a felügyelet ügye, csakugyan megérkeznek, ez a nagyon is szükséges intézmény megnépesül árva leánykakkal és — megnyílik.

— Gajzágó Manó kir. ítélőtáblai bíró, kinek bölcsőjét e város falai között ringatták, január hó 24-én 54 éves korában Budapesten elhunyt. Itt csak említést akartunk tenni erről a szomorú esetről; mert „Armeniá“-nk egyik legközelebb megjelenő füzete élet- és jellemrajzával együtt arczképét is közre akarja adni annak a kiváló bírónak, kivel szerkesztőnk együtt játszott a boldog gyermekkor ártatlan játékaít. . .

— Köztiszteletben álló derék főjegyzőnket, ki gyönyörű tollával kiváló, maradandó szolgálatot tett e városnak, nagy csapás érte, midőn jó feleségét január 10-én elvesztette. Boldogult mintaképe volt a jó feleségnek, a jó anyának, a jó háziasszonynak. A gyász-esetről szomorú családja a következő jelentést adta ki: „Legmélyebb fájdalomtól lesujtva jelentjük, hogy a szeretett hitves, az önfeláldozó jó anya, illetve nagyanya, anyós és sógornő Osztián Kristófné szül. Hándsul Berta folyó hó 10-én este 10 órakor, életének 49-ik, házasságának 33-ik évében, türelemmel viselt szenvedés és az utolsókenet szentségének felvétele után megszűnt élni. Osztián Kristóf városi főjegyző, mint férje; Osztián Ilona és férje dr. Gopcsa Jakab; Osztián Kálmán és neje Almai Ilonka; Osztián Lenke, mint gyermekei, illetve veje és menyje. Özv. Osztián Mártonné szül. Morvai Jozefa; Osztián Etelka, Osztián Róza, Osztián Berta és férje Voith József, mint sógornői. Gopcsa Pali, Gopcsa Boldi, mint unokái.

